

Левченко Ю.О., завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ВІДНОСНО ДІТЕЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Насильство над дітьми – проблема, яка завжди існувала і скоріш за все ще дуже довго буде існувати у сучасному суспільстві. Сучасність демонструє такі його приклади, як смерть дітей від голоду, загибель їх під час бомбардувань і обстрілу, міжнародних конфліктів, вбивство в таборах біженців, на побутовому ґрунті. Нерідкі і такі форми насильства, як торгівля дітьми, залучення до жебрацтва, проституція, економічна експлуатація, позбавлення житла, коштів для існування, зневага потребами й інтересами.

Діти є самою незахищеною і уразливою частиною суспільства, повністю залежною від дорослих. Саме по їх провині діти стають жертвами домашнього насильства, опиняються в зонах стихійних і природних катастроф, військових дій тощо. Насильство над дітьми – широке поняття, яке включає різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, вчителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші або сильніші.

Значна кількість дітей сьогодні у нашій країні відчуває на собі різні форми насильства, наслідки якого, є надзвичайно небезпечними для дітей, вони принижують їх гідність і самоповагу, завдають шкоди фізичному та психічному здоров'ю. Насилля щодо дітей викликає у останніх почуття вини, невпевненості у собі, сприяє формуванню психологічних комплексів та значною мірою руйнує процес соціалізації.

Звичайно, значний вплив на процес віктимізації має і спосіб життя жертви. Своїм стилем життя, поведінкою неповнолітня особа свідомо чи несвідомо здатна створювати об'єктивні та суб'єктивні умови для криміналізації, сприяти вчиненню щодо самої себе злочину.

Неправомірною поведінкою жертви, має особливе віктимологічне значення, зважаючи на високий віктимний потенціал, що міститься в ній. Часто така поведінка є провокацією і джерелом конфлікту. Її форми різні: від фізичного і психічного насильства, застосованого до злочинця або його близьких, образливого ставлення до особи суб'єкта діяння і прояву неповаги до громадського порядку, яке прямо не мало відношення до конкретної особи, яка потім учинила діяння. Значну роль у злочині, пов'язаному з насильством, відіграє провокація зі сторони потерпілого.

Так, за існуючими даними, проведених кримінологічних досліджень встановлено, що переважно провокуючою є і поведінка потерпілої при вчиненні зґвалтувань, а саме: злочинці та жертва спільно розпивають спиртні напої, після чого жертва втрачає здатність орієнтуватись в обстановці, тим більше надати опір (15 %); злочинець знає, що жертва раніше була зґвалтована, але нікого про це не повідомила (12 %); після випадкового знайомства потерпіла з радістю погоджується погуляти з п'яним підлітком і йде з ним в усамітнене місце, що сприймається майбутнім насильником як сексуальна стимуляція, хоча ніяких реальних еротичних заохочень з боку жертви немає (12 %); після випадкового знайомства жертва своєю власною сексуально забарвленою поведінкою провокує посягання (15 %) [1, с. 402; 2; 3, с. 99; 4].

Тому, держава політика повинна забезпечувати захист дітей від: усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють; втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин; залучення до екстремістських релігійних психокультових угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо. Але відсутність чітких підзаконних актів щодо забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства призводить до того, що в Україні жорстоке поводження з дітьми існує.

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини у 1991 році та внесла відповідні зміни до національного законодавства згідно з тими міжнародними стандартами, які зазначені у цьому документі. Право дітей в Україні на захист від усіх форм насильства гарантується статтями 28, 52 Конституції України, відповідно до яких ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Значним кроком України уперед, який визначив проблему забезпечення прав дітей, відповідних умов та механізмів для їхнього гармонійного розвитку загальнонаціональним пріоритетом, став

Закон України «Про охорону дитинства», який узаконив засади державної політики у сфері дитинства. Статтею 10 Закону України «Про охорону дитинства» встановлено, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканість та захист гідності. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Правові й організаційні основи запобігання насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з запобігання такого явища, визначає Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», прийнятий у 2001 році.

Однак, за даними дослідження державного інституту проблем сім'ї та молоді, на сьогодні близько 33 % батьків намагаються розвивати демократичні, партнерські стосунки з дитиною, але майже половина з них вказує на недостатність знань і умінь для цього. 47,9 % відсотків приймають доцільність таких методів, як бесіда, роз'яснення, переконування, особистий приклад, але водночас не заперечують доцільність використання примусу, наказу, авторитарної вимоги. Майже 2,5% респондентів повністю підтримують фізичні покарання, переважно позитивно до таких методів ставляться 8,1 %.

Міжнародні експерти визначають наступні форми віктимологічних запобіжних заходів проти насильства над дітьми: первинні, вторинні та третинні.

1) Первинні засоби – дії, спрямовані на інформування громадськості щодо наслідків жорстокого поводження з дітьми та зміну поведінки стосовно виховання дітей. Прикладами таких дій є інформаційні кампанії щодо підвищення громадської свідомості, які проводяться як державними так і недержавними організаціями. Зазвичай первинні засоби запобігання насильства включають у себе наступну діяльність: відвідування працівниками соціальної служби та служби охорони здоров'я сім'ю; проведення навчальних програм з усвідомленого батьківства та розвитку дитини; функціонування телефонних ліній допомоги; консультування у громадських центрах тощо. З метою запобігання жорстокого поводженню з дітьми та захисту їх від різних форм насильства на місцевих рівнях створюються та розповсюджуються інформаційні матеріали, що містять список інституцій та організацій, покликаних надавати допомогу дітям, перелік органів внутрішніх справ, куди можна звернутися з приводу насильства.

2) Вторинні засоби запобігання є спеціалізовані послуги сім'ям, які потребують додаткової допомоги, шляхом визначення «факторів ризику» поганого ставлення до дитини. У даному випадку необхідно пам'ятати, що не всі сім'ї, які мають «фактори ризику», матимуть і випадки поганого ставлення. Підхід відбору – це тільки засіб, що дозволяє забезпечити підтримку тим родинам, які мають додаткові потреби. При проведенні відбору сім'ї для втручання необхідно враховувати наступні фактори: батьківське сприйняття дитини; батьківську позицію дитини; індикатори формування прив'язаності; якість батьківства.

3) Третинні засоби – це надання послуг дітям та сім'ям, з якими вже трапились випадки насильства чи нехтування. Відповідне (реакційне) стеження та виявлення випадків насильства чи нехтування дітьми призводить до втручання у сім'ю з метою припинення поганого ставлення та запобігання його в майбутньому. Цей вид діяльності є необхідним навіть за наявності проактивних первинних та вторинних запобіжних заходів.

Всі запобіжні заходи мають проводитися в рамках Конвенції ООН про права дитини.

З огляду на вищезазначене, проблема захисту та охорони прав дітей, які є жертвами будь-яких насильницьких дій, може бути вирішена шляхом ратифікації міжнародних стандартів щодо віктимологічної профілактики в даному напрямку та запровадженням кримінальної відповідальності за вчинення насильницьких злочинів.

Список використаних джерел

1. Мойсеева О.Є. Психологія агресії в дитячому та підлітковому віці / О. Є. Мойсеева. – К. : Видавництво ТОВ «3 Медіа», 2010. – 212 с.
2. Максимова Н.Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства : Навч.-метод. посіб. – К., 2003. – 343 с.
3. Левицька Л. Віктимність неповнолітніх як чинник детермінації насильницьких злочинів // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 2. – С. 95. (– С. 95–100).
4. Федусик В. В. Злочинність жінок в Україні і її види [Текст] / В. В. Федусик // Актуальні проблеми політики. Вип. 10–11. – О. : Юрид. л-ра / голов. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л.І Кормич, 2001. – С. 208–213

